

En hållbar lärarutbildning

Sammanfattning av förslagen från Utredningen
om en ny lärarutbildning (HUT 07)

En hållbar lärarutbildning

Denna utredning vill genom sina förslag bidra till en lärarutbildning som präglas av

- långsiktighet
- professionalitet
- hög kvalitet.

Bakgrund

Utredningen grundar sina förslag på ett omfattande underlag från flera områden:

- Historiken. Lärarutbildningen har i genomsnitt reformerats vart tionde år under efterkrigstiden, och med en viss eftersläpning i förhållande till skolreformerna. Genomgången av de tidigare utredningarna har visat på många återkommande problem och frågeställningar.
- Utvärderingar, i synnerhet Högskoleverkets kvalitetsgranskningar av lärarutbildningen år 2005 (med särskilda studier) och år 2008. Dessa har tydligt visat vilka områden som förbättrats, vilka kvalitetsbrister som inte åtgärdats och därför kräver nya strukturella lösningar, samt vilka goda inslag som finns i den nuvarande lärarutbildningen som bör bibehållas.
- Utredningens egen enkät till 8 000 utexaminerade lärare från den nuvarande utbildningen.

De flesta av dessa hade också börjat arbeta som lärare och kunde därför bedöma hur väl utbildningen hade förberett dem för arbetet. Enkäten visade att centrala moment ofta uppfattades saknas i utbildningen.

- En genomgång av aktuella styrdokument för de olika skolformerna visade att de formella krav staten ställer på lärarna och dessas kompetens inte är särskilt specifika. Decentraliseringen har dock sällan lett till att lärarna själva varit drivande i det lokala utvecklingsarbetet.
- En internationell jämförelse visade att många av de problem lärarutbildningen brottas med i Sverige återfinns i andra länder. Vid sina besök i Finland och Kanada såg utredningen dock goda exempel på forskningsbaserade lärarutbildningar med hög kvalitet, tydlig struktur och högt söktryck.
- En översiktlig forskningsgenomgång visade på olika utvecklingslinjer i forskningen kring lärare och deras arbete. Utredningen avstår medvetet från att förespråka en viss pedagogisk inriktning, utan menar att lärarutbildning ska visa på bredden på det pedagogisk-didaktiska fältet.

Kompetensanalys

Utredningen har analyserat vilken *kompetens* som krävs för olika lärarkategorier. De två första nivåerna gäller alla blivande lärare. Det specifika kompetensbehovet är ett uttryck för att olika åldersgrupper och skolformer ställer olika krav på sina lärares utbildning. Kompetensanalysen har resulterat i förslag på tre nivåer:

- övergripande perspektiv
- generell kompetens
- specifik kompetens.

Övergripande perspektiv

Fyra övergripande perspektiv ska genomgående prägla och genomsyra all lärarutbildning:

- vetenskapligt och kritiskt förhållningssätt
- historiskt perspektiv
- internationellt perspektiv
- informations- och kommunikationsteknik (IT) som utbildningsresurs.

Generell kompetens

Det generella kompetensbehovet uttrycks i en utbildningsvetenskaplig gemensam kärna med ett antal

områden, där alla lärare behöver grundläggande kunskaper:

- Utbildningens historia, organisation och villkor, demokratins grunder
- Läroplansteori och allmäntdidaktik
- Vetenskapsteori, forskningsmetodik och statistik
- Utveckling och lärande
- Specialpedagogik
- Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap
- Bedömning och betygsättning
- Utvärdering och utvecklingsarbete

Den utbildningsvetenskapliga kärnan ersätter dagens allmänna utbildningsområde (AUO) och ska omfatta ett års heltidsstudier. Innehållet kan med fördel anpassas till de olika lärarkategoriernas behov.

Specifik kompetens

För att framgångsrikt kunna verka som professionell lärare för en viss skolform eller åldersgrupp behöver också lärarutbildningen ge en specifik kompetens. Professionstillhörigheten ligger inte enbart i att vara lärare, utan att vara lärare med en särskild inriktning på

åldersgrupp eller ämne. Analysen av de krav som olika ålderskategorier och ämnen ställer på lärarna har resulterat i förslagen till olika inriktningar inom lärarutbildningen. Exempel på områden som särskilt behöver stärkas för olika kategorier lärare är:

- läs- , skriv- och räkneutveckling (lärare för förskoleklass och årskurs 1-3)
- ämnesdidaktiken för lärare i årskurs 4-6
- ämnesdjupet för lärare i årskurs 7-9, i synnerhet samhälls- och naturvetenskapliga ämnen.

Nya examina

TVå nya yrkesexamina föreslås ersätta den nuvarande lärarexamen:

- *grundlärarexamen*
- *ämneslärarexamen*

Utbildningen till *grundlärare* får fyra inriktningar:

- förskola
- förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3
- grundskolans årskurs 4–6
- fritidshem.

Utbildningen till *ämneslärare* får fyra inriktningar:

- allmänna ämnen, grundskolans årskurs 7–9
- allmänna ämnen, gymnasieskolan och vuxenutbildningen
- yrkesämnen, gymnasieskolan och vuxenutbildningen
- praktiska och estetiska ämnen.

Översiktsskiss, ny lärarutbildning

Yrkesexamen	Grundlärare				Ämneslärare				
	Inriktning Förskola	Inriktning F-klass-3	Inriktning 4-6	Inriktning F-hem	Inriktning 7-9	Inriktning Gy	Inriktning praktiska och estetiska ämnen	Yrkesämnen Gy	Alternativ ingång
Fritidshem									
Förskola									
F-klass									
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
Gy 1									
Gy 2									
Gy 3									
Utbildningens längd	3 år	4 år	4 år	4 år	4 år	5 år	4 år	1,5 år	1,5 år
Generell examen	Kandidat	Magister	Magister	Magister	Magister	Master	Magister	Högskoleexamen	

Resultaten av innehållsanalysen har varit avgörande för förslagen om de olika inriktningarnas längd. I vissa fall har förslagen inneburit förändringar i förhållande till dagens situation. Ett par inriktningar har fått förkortad utbildningstid och ett par har förlängts. Alla lärare i grundskolan får lika lång utbildning (4 år). Förskollärares utbildning blir 3 år, och gymnasielärares 5 år. Lärare i gymnasiet yrkesämnen får en 1,5 år lång utbildning med krav på relevant tidigare yrkeserfarenhet eller akademiska studier. Det finns också en alternativ ingång till ämneslärarexamen med 1,5 års lärarutbildning efter relevanta tidigare akademiska studier.

Ämneslärarutbildningens första tre år är gemensamma för inriktningarna årskurs 7-9 och gymnasieskola, och de studerande kan därför avvakta innan de väljer inriktning. Ämneslärarna för gymnasieskolan blir samtidigt kompetenta att undervisa i årskurs 7-9, vilket ökar flexibiliteten för såväl arbetsgivare som den enskilde läraren.

Prövning av examensrätt

De universitet och högskolor, som vill anordna någon eller flera av de nya inriktningarna, får ansöka om rätt att utfärda de nya examina. Högskoleverket prövar dessa ansökningar utifrån förutsättningarna för varje inriktning eller ämneskombination. Examensrätten ska

alltså kunna begränsas på inriktnings- eller ämnesnivå. Vid prövningen av examensrätt granskar Högskoleverket om tillräcklig kvalitet kan garanteras inom följande fyra områden:

- ämnesteori
- ämnesdidaktik
- utbildningsvetenskap
- verksamhetsförlagd utbildning (VFU).

Kraven ska vara lika högt ställda för alla lärarutbildningens inriktningar. Förfarandet innebär en nystart för lärarutbildningen, och ger universitet och högskolor tillfälle att analysera för vilka delar av lärarutbildningen man har tillräcklig vetenskaplig grund och hur kontakten med skolsystemet kan garanteras. Detta kommer sannolikt att leda till ökad *profilerings, samverkan och koncentration*. Större studerandegrupper möjliggörs inom varje inriktning, och ett relevant didaktiskt perspektiv kan anläggas. Ämneslärarutbildningen organiseras i fasta ämneskombinationer, vilket förbättrar anställningsbarheten.

Enskilda utbildningsanordnare ska kunna få bedriva lärarutbildning förutsatt att de uppfyller kvalitetskraven vid prövning av examensrätt.

Generella examina

Förutom yrkesexamen (grund- eller ämneslärar-examen) leder alla inriktningar också till en generell examen (högskole-, kandidat-, magister- eller master-examen beroende på utbildningens längd). Från alla inriktningar kan man alltså lätt gå vidare och bredda eller fördjupa sina kunskaper på en högre nivå, vilket innebär att det inte finns några "akademiska återvändsgränder".

Generella examina:

- stärker det vetenskapligt kritiska perspektivet genom att alla skriver ett examensarbete och att respektive inriktning får ett akademiskt huvudområde

- bidrar till ökad internationalisering genom att utbildningarna blir lättare jämförbara internationellt och underlättar att delar av studierna förläggs utomlands

- bidrar till ökad attraktivitet och status genom att visa på utvecklingsvägar i yrket och att studierna är användbara även utanför skolans värld.

Ämnesdidaktiska centra

Ett ämnesdidaktiskt perspektiv ska anläggas på studierna i undervisningsämnena. Ämnesdidaktiken stärks genom att nya ämnesdidaktiska centra inrättas så att samtliga större skolämnen får ett nationellt resurscentrum, av den typ som idag redan finns för

några ämnen. Dessa centra förläggs till universitet och högskolor efter ansökan i konkurrens.

Modersmål och minoritetsspråk

Utbildningen av lärare i modersmål bör återupptas, och den alternativa ingången till ämneslärarutbildning användas för denna utbildning. Ett ämnesdidaktiskt centrum får i uppdrag att stödja utbildningen. Varje nationellt minoritetsspråk tilldelas som särskilt ansvar till ett lärosäte och detta ansvar måste åtföljas av resurser för att bygga upp en tillräcklig vetenskaplig grund. Kunskaper i minoritetsspråken ska vara meriterande vid ansökan till högre studier, särskilt för lärarutbildning. Möjligheter att inrätta preparandutbildningar bör övervägas för att förbättra rekryteringssituationen i språken.

Kombinationsutbildning

Den befintliga kombinationsutbildningen civilingenjör+lärare vid KTH och Stockholms universitet bör behållas och utökas med en teknisk inriktning. Lärosätena bör överväga möjligheterna att erbjuda liknande kombinationsutbildningar, där lärarutbildning på ett fruktbart sätt kombineras med annan yrkesutbildning.

Genomförandefrågor

Ingen antagning till den nuvarande lärarutbildningen bör göras under läsåret 2009/10 för att ge universitet och högskolor ordentlig tid till förberedelser av en ny lärarutbildning. Lärosätena bör så snart som möjligt sätta igång ett inventeringsarbete för att bedöma vilka inriktningar inom lärarutbildning man har förutsättningar att bedriva. Lärosätena bör också undersöka möjligheterna till samverkan för att tillvarata kompetens och resurser på bästa sätt.

Den nuvarande gemensamma lärarexamen tas bort, och de nya examina kan börja utfärdas från höstterminen 2010. Lärosätena bör undersöka möjligheterna att underlätta för studerande inom den nuvarande lärarutbildningen att gå över till den nya utbildningen. Delar av den nya lärarutbildningen kan ges som fortbildning för yrkesverksamma lärare.

Den ettåriga folkhögskollärarutbildningen tas också bort från höstterminen 2010 och ersätts av en profilering av ämneslärarutbildningens alternativa ingång vid de lärosäten som har vetenskaplig grund inom vuxen- och folkbildningsområdet.

Detaljförslag angående lärarutbildningens förutsättningar, arbetsformer och organisation

Behörighet, urval och antagning

Utredningen rekommenderar att behörighetskraven för lärarutbildningen ses över i syfte att skärpa kraven och höja nivån på de sökandes förkunskaper. Möjligheterna att anordna lämplighetsprov för antagning till lärarutbildningen bör undersökas. Högskoleverket bör få i uppdrag att ta fram förslag på utformning av sådana lämplighetsprov.

Skärpta kravnivåer

Lärarutbildningens undervisnings- och examinationsformer behöver bli mer varierade, och den normativa inställning som ibland kommer till uttryck ersättas av ett mer vetenskapligt och kritiskt synsätt. Kravnivåerna behöver skärpas, och tydliga kriterier uppställas för bedömning av den enskilda studerandes insats.

Internationalisering

Det internationella inslaget i lärarutbildningen måste stärkas på alla nivåer och utgöra en del av de förväntade lärandemålen. Mer internationell forskningslitteratur bör användas, och fler studerande stimuleras att förlägga delar av studierna utomlands.

IT

Samtliga lärarutbildningar bör undersöka hur IT på lämpligaste sätt kan integreras i utbildningen för att ge de blivande lärarna den IT-kompetens som läraryrket kräver. Detta gäller inte minst i fråga om källkritik och kunskaper om barns och ungdomars IT-användning.

Lärarutbildningens plats vid universitet och högskolor

Kravet i högskolelagen på ett särskilt organ för lärarutbildning innebär ett intrång i lärosätenas interna organisation och tas bort. Kravet på att lärarutbildningen ska innehålla tvärvetenskapliga inslag tas också bort. Lärosätenas styrelser behöver ta ett vidgat ansvar för kvalitetsfrågor rörande lärarutbildning.

Anställningsformer inom lärarutbildningen

Andelen forskarutbildade lärare behöver höjas, till åtminstone genomsnittet för högskolan (drygt 50 procent). Detta kan delvis ske genom ett bättre utnyttjande av den samlade lärarkompetensen vid lärosätena. Tillsvidareanställningar för ej forskarutbildade lärare som adjunkter bör i princip avvecklas. För att tillvarata den nödvändiga erfarenheten från skolväsendet föreslås tre anställningsformer:

- tidsbegränsade anställningar som adjunkt.
Erkänt skickliga lärare anställs för en period om fem år. Detta system liknar det som gäller de

flesta lärare vid högskolans konstnärliga utbildningar.

- kombinationsanställningar, där tjänstgöringstiden delas mellan skola och högskola med exempelvis 50 procent vardera.
- utbytesanställningar, där en högskolelärare under viss tid tjänstgör i skolan medan en lärare från skolan arbetar inom högskolan.

Förstärkning av utbildningsvetenskaplig forskning och forskarutbildning

Forskning av relevans för lärarutbildningen behöver stärkas. Utredningen föreslår följande satsningar:

- Vetenskapsrådet får utökat anslag till utbildningsvetenskaplig forskning med 60 miljoner per år.
- medel till uppbyggnad av kapacitet ges som ett basanslag till sju lärosäten under tio år med 10 miljoner per år. Medlen ska fördelas i konkurrens.
- ett anslag skapas för att underlätta en uppbyggnad av handledningsresurser vid de olika lärarutbildningarna riktade mot kommunala satsningar. Anslaget tilldelas högskolorna med

motsvarande 75 000 kronor per år för varje kommunalt finansierad doktorand som antas.

- medel utgår för uppbyggnad och drift av ämnesdidaktiska centra för samtliga större undervisningsämnen inklusive för en gemensam servicefunktion. Årlig merkostnad 30,6 miljoner.

Andelen lärare som går vidare till forskarutbildning är idag liten jämfört med andra yrkesutbildningar. Fler forskarskolor inom det utbildningsvetenskapliga området behöver tillskapas. Genom att alla lärarstuderande får en generell examen i ett huvudområde underlättas övergången till forskarutbildning. Ämneslärarstuderande eller ämneslärare som söker till forskarutbildning i sina undervisningsämnen ska behandlas på lika villkor som studerande från fristående kurser.

Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)

Utredningen menar att införandet av termen VFU bidragit till en positiv utveckling vad gäller tillvaratagande av erfarenheter från verksamhetsfältet. Ett antal konkreta åtgärder behövs dock för att garantera en hög kvalitet på de studerandes VFU:

- VFU ska utgöra ett eget moment och sammanlagt omfatta en termins heltidsstudier som bör fördelas på några längre perioder över hela utbildningen
- universitet och högskolor bör formalisera sitt samarbete med skolhuvudmännen angående VFU i en beslutsför nämnd där bindande avtal kan tecknas
- ett system med fältskolor, till vilka merparten av VFU:n förläggs, bör byggas upp av varje lärarutbildning. Dessa fältskolor utses efter ansökan och kvalitetssäkras av Skolverket/Statens skolinspektion
- lärosätena bör sträva efter att även få fristående skolor som fältskolor
- en bestämd del av helårsersättningen per studerande bör utgå till skolhuvudmännen som ersättning för VFU
- utbildning av VFU-handledare bör bli en obligatorisk del av samarbetet mellan lärosäte och skolhuvudman
- VFU ska kunna garanteras inom relevant ålderskategori/skolform
- examinationen av de studerande under VFU måste tydliggöras och alla studerande garanteras besök av ansvarig examinator under sin VFU

Utredningen rekommenderar dessutom att lärosätena undersöker möjligheterna att starta FoU-skolor av det slag som finns i Finland.

Fortbildning och kompetensutveckling

I begreppet ”hållbar lärarutbildning” ligger att utbildningens struktur ska vara långsiktigt stabil och ge de blivande lärarna en god grund. Det innebär också att alltför specifika områden med anknytning till skolans uppdrag inte kan beredas plats inom utbildningen. Sådana områden får betydligt snabbare spridning om de istället ges som fortbildning.

Samtliga lärarkategorier behöver också få kontinuerlig fortbildning för att kunna hålla sig à jour med kunskapsutvecklingen inom sina respektive ämnen och kompetensområden. Lärosäten och skolhuvudmän har ett gemensamt ansvar för att erbjuda fortbildning av god kvalitet och relevans för yrkesverksamma lärare.

Dimensionering och kostnader

Dimensioneringen av lärarutbildningen ska i högre grad än idag utgå från Skolverkets och Högskoleverkets prognoser. Examensmål för utbildningen fördelas utifrån dessa prognoser på lärosätena med utgångspunkt i beviljade examensrätter och tillgänglig utbildningskapacitet.

De ekonomiska konsekvenserna av förslagen är helt beroende av faktorerna dimensionering och avbrottsfrekvens. I sina kostnadsberäkningar har utredningen helt utgått från Skolverkets prognoser för examina-

tionsbehovet. Vad gäller studieavbrotten är det rimligt att anta att utredningens förslag till stärkt lärarutbildning kommer att leda till lägre avbrottsfrekvens (idag 35 procent), och därigenom en viss besparing. Den föreslagna forskningssatsningen är helt nödvändig för att långsiktigt stärka lärarutbildningens vetenskapliga grund. Dessa kostnader ska ses som en integrerad del av förslagen.

Den årliga kostnaden för lärarutbildningen blir med tre olika beräkningsgrunder följande:

- Nuvarande utbildning, nuvarande avbrottsfrekvens **1573 miljoner**
- Föreslagen struktur, nuvarande avbrottsfrekvens **1748 miljoner**
- Föreslagen struktur, 10 procents avbrottsfrekvens **1403 miljoner.**